

La foneria de Sant Llorenç

Edificada a mitjan segle XVIII, la Real Fundición de Hierro Colado de San Sebastián de la Muga fou el primer alt forn per a la producció de ferro de fosa de Catalunya

L'alta vall de la Muga és un territori aspre i feréstec, a cavall entre la Garrotxa i l'Empordà, amb un gran valor natural i amb una complexa geologia. Al llarg dels segles, s'hi han explotat diversos jaciments minerals, com les mines de plom de Bassegoda, o les mines de la muntanya de Montdevà, molt rica en ferro, coure i plom. Fou, precisament, al peu d'aquesta muntanya on es desenvolupà al llarg de la segona meitat del segle XVIII una aventura industrial única a tot Catalunya, la creació i l'explotació de l'anomenada Real Fundición de Hierro Colado de San Sebastián de la Muga, tot prenent el nom de l'ermita de Sant Sebastià, terme de Sant Llorenç de la Muga.

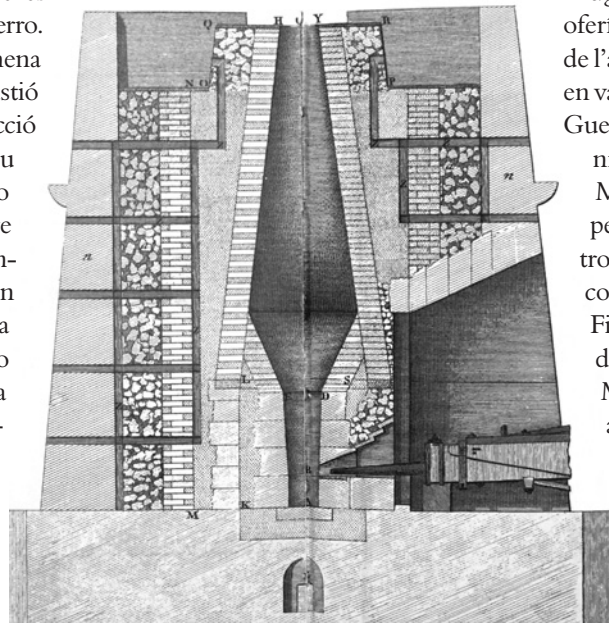
Fargues i alts forns. La reial foneria de Sant Sebastià de la Muga no fou una farga catalana, a l'estil de les que ja hi havia al Pirineu, sinó un veritable alt forn. Tant en una farga com en un alt forn l'objectiu final és produir ferro a partir del mineral que s'extreu de les mines, normalment un òxid de ferro. En els dos casos es disposa la mena en un forn i la calor de la combustió del carbó vegetal genera una reacció química de reducció que extreu l'oxigen de l'òxid i deixa el ferro en estat pur. La diferència entre els dos mètodes es troba en la temperatura del forn (alt o baix) on es produeix la reducció. En una farga catalana la temperatura no és prou alta com per produir la fosa del mineral, el qual es pu-

rifica, tot mantenint-se en estat pastós, mitjançant un martinet hidràulic que n'extreu les impureses. Per contra, en un alt forn s'arriba a temperatures més altes i el ferro s'obté en forma líquida, en un procés continu que es pot mantenir durant mesos. Aquesta diferència de procediment és molt important de cara al resultat final. Així, el ferro de farga – que conté un baix contingut en carboni – pot ser forjat immediatament i presenta una gran resistència mecànica. La seva producció, però, és lenta i discontinua. Per contra, el ferro colat – molt més ric en carboni – és un material fràgil, que no es pot forjar, però que es pot disposar molt fàcilment en motlles (com les bales de canó) o ser posteriorment afinat (descarbonitzat) per convertir-lo en ferro dolç, apte per a la forja.

Pere Grau Balló. Nascut a la Jonquera l'any 1721, Pere Grau Balló fou un veritable 'emprenedor' i a la seva iniciativa privada es deu la creació de la reial

foneria de Sant Sebastià de la Muga. Descendent d'una branca de la família Balló de Canadal, el seu nom era realment Pere Balló i París, però, com ja feu el seu pare, afegí el nom Grau Gerard) al cognom Balló tot perpetuant el nom de pila del seu avi, Gerard Balló. Casat amb Isabel Terradas, de Vilabertran, tingué almenys dos fills, Jaume i Isabel Grau Balló i Terradas.

Ja l'any 1750 Pere Grau Balló havia demanat a la Intendència General de Catalunya un permís per emprar les aigües del Llobregat per moure un o dos molins que pretenia construir en unes terres seves de la Jonquera. Uns anys després, el 1766, signà un conveni amb el comte de Peralada per construir tres martinets per treballar el ferro, aprofitant la fusta dels boscos de la muntanya de Requesens. El mateix any, però, aconseguí una cèdula reial que li atorgà la facultat de beneficiar mines de ferro i descobrir-ne de noves per tota la zona que va des de Sant Llorenç de la Muga a Cantallops. Grau Balló llavors oferí al monarca produir ferro per a l'ús de l'artilleria, cosa que acceptà, tot i que en va prendre el control la Secretaria de Guerra. Es nomenà una comissió tècnica, dirigida per l'enginyer suís Jean Maritz –que treballava aquells anys per a la corona espanyola–, per tal de trobar els terrenys més adequats per construir una foneria de ferro colat. Finalment es decidiren pels voltants de l'ermita de Sant Sebastià de la Muga, aprofitant la seva proximitat a les mines de Montdevà, als bos-

Detall del plànol de la reial foneria de Sant Sebastià de la Muga que apareix al 'Tratado de Artilleria' de Tomás de Morla (1784).

cos i a la possibilitat d'un fàcil aprofitament de la força hidràulica de la Muga.

La reial foneria de Sant Sebastià de la Muga es construí entre els anys 1768 i 1771, a partir d'un disseny de Jean Maritz i sota la direcció del tinent d'artilleria Francisco Juan del Rey. Es dissenyà una veritable colònia industrial, que tenia al centre l'edifici de l'alt forn, amb dues grans manxes hidràuliques que en facilitaven la combustió, envoltat de magatzems, tallers, cases per als oficials i els obrers, estables per als animals de bast necessaris per al transport del carbó i el mineral, una resclosa amb el seu canal d'aigua, forns de calcinació... a més de l'ermita de Sant Sebastià, convertida en capella per al servei de la comunitat. La hisenda reial comprà els terrenys i els anomenà Real Sitio de San Sebastián de la Muga. Després de diverses proves, a partir de l'any 1773 es començà a produir amb regularitat munició d'artilleria que era portada al port de Roses per abastir l'exèrcit. Entretant, Pere Grau Balló fou nomenat administrador i comptable de

la foneria, càrrec que a la seva mort l'any 1780 prengué el seu fill Jaume.

Mà d'obra del Perigord. La història de la foneria és apassionant i està plena d'anècdotes, dificultats i superacions de tot tipus, des d'accidents per la manca d'aigua en congelar-se la Muga a l'hivern, fins al greu problema de l'abastiment de carbó vegetal que comportà una veritable revolta de tota la comarca per les poc assenyades pretensions d'exclusivitat pels subministres de la foneria. D'altra banda, la necessitat de mà d'obra especialitzada en aquest tipus de foneria —la primera a Catalunya— comportà l'arribada d'immigrants francesos, especialment del Perigord, que s'establiren a la comarca on alguns arrelaren.

La fi de la foneria fou conseqüència directa de ser un objectiu militar de primer ordre durant les guerres amb la República Francesa durant la Convenció (Guerra Gran, 1793-1795). Ocupada intacta per les tropes del general francès Augerau

el 6 de maig de 1794, l'empraren per abastir el seu exèrcit fins que els intents —fallits— de recuperar-la per part de les tropes espanyoles, comandades pel comte de la Unión, motivaren que el Comitè de Salut Pública, des de París, n'ordenés la destrucció i l'abandonament, cosa que es produí el mes d'agost de 1794. Acabada la guerra ja no es reconstruí mai més i l'any 1835 els terrenys es vengueren en subhasta pública.

Malauradament, avui dia les restes de la foneria de Sant Sebastià de la Muga es troben sota les aigües del pantà de Darnius-Boadella i només són visibles en anys de forta sequera. Malgrat això, tot el seu entorn, inclosa la mateixa muntanya de Montdevà amb restes de les antigues instal·lacions mineres, i que fou l'escenari de les batalles de la Muga durant la Guerra Gran, mereix que se li dediqui tota l'atenció i la cura proposada pels Principis de

Dublín sobre la conservació del patrimoni històric industrial. ■

A dalt, restes de l'edifici de la reial foneria de Sant Sebastià de la Muga fotografiades l'estiu de l'any 1998; habitualment estan cobertes per les aigües del pantà de Darnius-Boadella // FOTO: Santi Puig. Al costat, una bola de canó massissa de ferro colat, del calibre de 6 lliures, procedent de la foneria // FOTO: Marià Baig.

